

Anadolu'ya göç etmeden önce Türkler Orta Asya'da çoğunlukla bozkırlarda hayvancılıkla uğraşır, kısmen de şehirlerde oturlardı. XI.yüzyılda Anadolu kapılan Türklere açılınca göçebe kesim, yani geçimi hayvancılığa bağlı unsur, Anadolu'da ya dağlık bölgelere ya da dağla sahilin kesiştiği çizgilere yerleşmiştir. Pek tabiidir ki, bu tercihte etki eden faktör, hayvancılık için gerekli olan yayla-sahil iklimidir. Nitekim XIII.yüzyılda Moğol önünden kaçan Türk unsurlarda da aynı tercihi görüyoruz. Ve Anadolu'ya geliştin bu tarafa yaklaşık VII.yüzyıldan beri halâ bu hayatı Toroslar'da devam ettiren oymaklar vardır.

Selçuklulardan, Osmanlıların hüküm sürdüğü 17.yüzyıla kadar 'yörük' olarak adlandırılan bu göçebe Türklerin yerleşik toplum düzenine giremeyişlerini öteden beri devam eden bir nevi gelenekleri dışında devlet tedbirlerinin lehlerine oluşundan da beslendiğini kabul ediyoruz. 17.11.1017 (1608) tarihli kanunnâme'de bulunan "yörük maddesi"nden "Toprak dolayısıyla yörük kadınına, Gerdek vergisine karışılmaz. Yani, yörük karıları, Gerdek vergisine dahil edilmezler. Bu vergi, ancak toprak sahibi olanların ve bir yerde daimi surette oturanların karılarına aittir (1). "Tütün vergisi, bir köyde oturup vergi gibi bir şey vermeyen halkın evlilerden yılda (6) akçe olarak alınır (2). "Yörük taifesi, konar-göçer halktır. Belli yerleri, sancağa taallûkları ve ihtisasları olmayıp ağaları subaşı'lardır" (3). Görüldüğü gibi pekçok vergiden muafiyet, asıl önemlisi de Ketm-i nüfus (nüfusa kayıtsızlık) oluşları onları vergi dışında askerlikten de muaf kılmıştır.

19.Yüzyılda durum, konar-göçerlikten yerleşige geçiş için devlet gücünün kullanıldığını görüyoruz. Fırka-ı İslahiye'nin Toroslar üzerine

(1-2) Cevdet Türkay, Oymak Aşiret ve Cemaatla, Tercüman Kaynak Eserler dizisi 1, syf: 822.

(3) a.g.e. syf: 823.

gönderilişinin nedenlerinden biri de bu idi. Yerleştirme çabalarında zorun dışında teşvik tedbirlerinden de yararlanılmıştır. Kura toplama denen asker celbi sisteminde köyden evlenen erkeklerin askerlikten muaf tutulması bu amaca yöneliktir.

Sarıkeçililer:

Sınırlı tabiat kaynakları karşısında artan hayvan ve insan sayısı zamanla tarıma yönelmeyi zorunlu kılmıştır. Böylece tarımla da uğraşmaya başlayan konar-göçer unsurların şimdi sözünü edeceğimiz Sarıkeçililerden bir kısmı dışında tamamı köyleşmiştir.

XI.Yüzyıldan itibaren kendilerine Türkmen de denilen Oğuzlar'ın Türkiye Türkleri ile İran, Azerbaycan, Irak ve Türkmenistan Türkleri'nin ataları olduklarını biliyoruz (4). Ancak, Sarıkeçililer'in Oğuz boylarından hangisine mensup olduğunu belirtemiyoruz. Sarıkeçili oymağının Sarıkeçi, Sarıkeçili (Sarıkeçilü), Sarıkeçilili (Sarıkeçülülü) (5), adlarıyla da anıldığını İçel, Aydın, Konya, Karahisâr-ı Sahib, Akşehir ve Saruhan sancakları, Doğanhisarı Kazası (Konya sancağı), Antalya Kazası (Feka Sancağı), Eğridir, İsparta, Burdur, Dazkırı ve Uluborlu kazaları (Hamid sancağı), Tavşanlı, Honoz Kazası (Kütahya sancağı) (6) onların yaşadığı çevreler idi.

Yaptığımız araştırmalarda, yukarıda sözü edilen yerleşim birimlerindeki Sarıkeçililerin tamamı yerleşmiştir. Bugün sadece 200 hanelik bir Sarıkeçili ailesi konar-göçer hayat sürdürmekte, bir başka ifade ile topraksızdır. Kışları İçel-Silifke-Gülнар-Anamur sahillerinde yazları da Konya'nın Seydişehir-Beyşehir yaylalarında kira ile yazlamaktadırlar.

Her geçen gün tarım alanlarının genişlemesi, devletin orman dikim çalışmaları ve en önemlisi çağın gereği bu hayatı sona erdirmeye zorlayan etkilere karşılık tükenmekte olan konar-göçer Sarıkeçililer'in folklor ve etnografyasını tespit ettik.

(4) Prof.Dr. Faruk Sümer, Oğuzlar Ana yayınları No:1, syf: V

(5) Cevdet Türkay a.g.e., syf: 143

(6) Cevdet Türkay a.g.e., syf: 657

Bu tebliğimizde onların daha çok dokumacılık sanatından söz edeceğiz. Asıl konumuza geçmeden burada birkaç hususa daha değinmekte fayda görüyorum.

Sarıkeçililer, asıllarının Orta-Asya'dan geldiğinden başka bir şey bilmiyorlar. Kendisi ile konuştuğum Sarıkeçili Hacı Ali Atar bu konuda şöyle diyordu:

-Öteden, Orta Asya'dan gelmiş, dedelerimizin dedeleri. Buralarda, Konya'nın Çumra kazasında yaşamışlar. Devir hep böyle gidecek sanıp, yer yurt tutmamışlar. O zamanlar bizimkilere kimse kafa tutamazlarmış. İsteddiğimiz her yerde yazlar, kışları da Akdeniz'de kışlanmışız.

1928 yılında Ali Rıza Yalğın'ın görüştüğü bir Sarıkeçili yukarıdaki ifadeyi doğrular mahiyette şöyle demişti. "Bizim kötekle (bir çeşit kavga değneği) döğmüş olsalardı biz buralarda (Yörükeli'ne) konmazdık. Ama geçim daraldıktan sonra bak biz de Araplar gibi yaylâsız, güzlesiz yaşıyoruz" (7).

Sarıkeçililerin bütün varlığı deve, davar ve deve sırtında taşınan ev eşyalarıdır. Sabah gün doğmadan çadırlar sökülüp, develere sarılır, öğleye yakın müsait bir alana çadırlar kurulur. Ertesi sabah aynı uygulama yenilenir. Bazı konaklamalar 2 günü bulabiliyor. Genellikle göç yolları bellidir. Yolun geçtiği köylerin muhtarlığından geçiş izni alırlar. Her geçtikleri ilçede adamları vardır. Bu vasıta ile sürünün aşısı ve doğum-ölüm gibi işlemleri yapılır. Hemen belirtelim halen pekçok Sarıkeçili nüfusa kayıtlı değildir.

Yolculukları süresince güneşe bakarak saatlerini tespit ederler. Kendilerince geliştirilen takvimlere bakarak ve geceleyin yıldızların durumuna göre hava tahminleri yapılır. Kimi fırtınalar yaklaştığında çadırlar kaldırılmaz, kimi belli günlerde sürüler güneşe çıkarılmaz.

Düğün ve cenaze merasimleri en yakın köyde yapılır. Ölülerini hayvan sırtında yakın bir köyün mezarlığına taşınıp gömülür, ölülerini dağda bırakma adeti yoktur. Düğün için kız tarafı başlık alır. Başlık deve ve keçi olduğu gibi kısmen altın ve nakit para da olabilir. Para miktarı 500 ila 1.000.000.- TL. dolaylarındadır.

(7) Ali Rıza Yalğın Cenupta Türkmen Oymakları Cilt II. syf: 128

Kadınların başı feslidir. Fesin önünde üç-dört katar altın veya gümüş olur. Üç peşli entari giyerler. Uzun gömlek giyilir. Önde "öncek" bulunur. Yeni yetişen nesil bu usulü devam ettirmiyor. Erkekleri de şalvar, şapka ve ceket giyerler. Başkaca erkeklerin değişik bir giysileri yoktur.

Sarıkeçililerin dili başlıbaşına incelenecek bir konudur. Çok güzel Türkçe konuşurlar. Kadınları erkekten kaçınmaz. Yabancı erkeklerle beraber otururlar ancak konuşmaktan imtina ederler.

İslamiyete olan inançları tamdır. İbadetlerini yaparlar. Cuma ve Bayram namazlarını buldukları yerden ayrılıp mutlaka bir köye giderek topluca yaparlar. Aralarında imamlık yapacak kişiler bulunduğu halde bir yerleşim birimine gitmeyi her zaman tercih ederler.

Sarıkeçili çadırlarının ikisini birarada görmek mümkün değildir. Birbirine asgari 500 metre uzaklığa kurulur. Her hane sahibinin 100'ün üzerindeki hayvan sayısının birbirine karışmaması için bu tür uygulamaya zorunludur. Ayrıca her sürü kendi çadırını bilir; akşam dağdan dönünce doğruca kendi çadırlarının etrafına koştukları gözlenmiştir.

Sarıkeçili çadırı 5 direklidir. Boyu 2 metreyi bulan "orta direk", bu direği aynı çizgi üzerinde karşılıklı 2 de yan direk takip eder. Boyları ortadireğe göre 10 cm. kadar kısadır. Orta direğe karşı 2 de ön ve arka direk vardır. Bunlar da yan direkten 10 cm. kadar kısadır. Çadırın çözümlük ve atkılığı 2 kat bükülmüş kıldan dokunur. 2-3 metre uzunluk, 50 cm. enlidir.

Çadırın içinde 4 m²'lik bir alan oluşur. Kapı kısmı güneye açılır. Girişin sağına yatak eşyaları dizilir. Karşısında yiyeceklerin sklandığı çuvallar dizilidir. Girişin hemen solunda ocak vardır. Geriye kalan tek yöne de çeşitli yiyecek ve kıymetli eşyaların saklandığı "alaçuvallar" dizilmiştir.

Yer döşemesinde çokça 2,5 x 1,5 cm. ebadında keçe kullanılır. Keçenin yünü kendilerinden verilmek şartıyla başkalarına yaptırılır. Sarıkeçililerce yaptırılan hemen bütün keçelerde karşılıklı uzun kenarlarda 20 cm enli iki bordur ile ortada da ayrı bir bordur dikkati çeker. Ortada keçe sahibinin isminin yazıldığı görülmektedir.

DOKUMALAR:

Konar-göçer hayatta, akşam konaklanarak sabah yürümek topoğrafik nedenlerle taşıma araçları, at, deve ve eşekle sınırlanmıştır. Dolayısı ile tüm eşya ve ihtiyaç duruma uygun biçimde doğup gelişmiştir.

Eşyanın hammaddesi, yaşantının sürdüğü tabiat şeridi üstündeki bitki, hayvan ve diğer doğal maddelere bağımlı kalmaktadır.

ISTAR:

Her türlü dokumanın yapıldığı tezgaha "istar" adı verilmiştir. 5 dakikada sökülür, aynı sürede de monte edilebilir. Taşıma için hayvan sırtına yüklendiğinde dengeli durabilecek biçimde 4 parçadan oluşmuştur.

DOKUMA TÜRLERİ:**ALAÇUVAL:**

Kilim tekniği ile dokunur, eni 70 cm. boyu 200 cm'dir. Bu mesafenin 100 cm'si yanışlı (8) kalan kısmı yanışsız dokunmuştur. Alaçuvalların içine giyecek eşyaları konur. Bir nevi, genç kızların çeyiz sandığıdır. İki kenarına dikilen "kolonlar deve sırtına yüklenmesinde kolaylık sağlar. Aynı kolonun uzantılarıyla da çuvalın ağızı bağlanır. Çadır içine yanışlı kısmı gözükecek şekilde dizilir. Renk renk yanışlarla bu çuvallar çadır içine estetik bir görüntü verir. Dahası, oturanlar sırtını bu çuvallara yaslar. Bütün bu özellikleri, dokuma türleri içinde en fazla itinanın sanat gücünü Alaçuvallara gösterildiğini açıklamaktadır.

Alaçuvallar üzerinde görülen yanışlar, bütün Sarıkeçili aileleri ile diğer yerleşik yörükler arasında da bir benzerlik göstermektedir. Mesela: Mut'ta yerleşik Köseliler, Ceritler, Tekeli, Bozdoğan, Hacıahmetli, Elbeyli (İlbeyli) Menemenci ve Bahşışlerde de aynı yanışlar kullanılmıştır.

(8) Yanış: Motif, anlamında kullanılmıştır. Motif kelimesinin aslı Fransızcadır. Gerek Sarıkeçililer gerekse diğer Türk oymaklarından hiçbirisinde motif kelimesi kullanılmaz. Biz de bu yazımızda motif yerine yanış kelimesi kullanıyoruz.

Alaçıval üzerindeki bütün yanışlar bantlar halinde enine uzanmıştır. Resimde görölen alaçıvalların alt kenarı yere geleceği için yanışsızdır. Sağ üst köşede kısa bir parça halinde "gelin çatlatan" yanışı görölmöyor. Çıval sahibi buradaki yanışı "damga" olarak kullanmıştır. Hemen üstünde düz bir çizgi halinde "çubuk" yanışı var. Sade renkli çubuklar arasında görölen renkli yanışın adı "Karagöz'dür.

Üstüste getirilmiş iki büyük yanışın adı "Heykel", Heykel yanışı bütün alaçıvallarında görölmöyür. Başka hiçbir dokuma türünde bu yanışı göremezsiniz.

Gerek islamiyette gerekse Türkler'de Heykel kullanılmaz. Nereden Türk dokumalarına girdiğini bilemiyoruz.

Halk arasında şöyle bir söz var: "Heykel yanışı dokuyacağıma, heykire, heykire (hıçkıra, hıçkıra) davar gütseydim de heykel dokumasaydım" bu ifade, sözkonusu yanışın ne kadar zor yapıldığını gösteriyor.

Heykel yanışının üstünde yine çubuklar ve Karagöz yanışı görölmöyür. İkinci ana yanışın adı "Kıvrımlı". Bu yanışın içine "Sındı gulpu" (Sındı: Makas" yanışı yerleştirilmiş. Hemen üstünde yine "Heykel" ve en üstte "Turunç" denilen bir başka yanış ile Alaçıval dokuması tamamlanmıştır.

Burada resmi verilen örnek dışında dokunmuş alaçıvalların üzerindeki yanışlardan sadece isim olarak bahsetmekle yetinelim: "Boncuklu", "Tazı kuyruğu", "Sıgıç", "Eğrice", "Koca yanış", "Sarı yanış", "Sığır sidiği", "Kilim ayağı", "Köpen yanışı", "Aklu yanış", "Maya gözü", "Keklik ayağı" ve "Aslan ağzı".

KIL ÇUVAL:

İçine buğday, arpa ve kap-kacak taşınan atkılığı ve çözgölüğü kıl dokumalardır. Bazıları tamamen yanışsız olduğu gibi bir kısmında da küçök ve basit yanışlar kullanıldığı görölmöyür. Alaçıval ebadında olan kıl çıvalların bir kat büyüklerine de "harar" denir. Saman vb. hayvan yiyeceği taşınır.

UN ÇUVALI:

Un uvalları kıl çuvalların aksine atkı lığı ve özgölüğü yündür. Un uvalları üzerinde "Bıtırak yanışı", "Gelin çatlatan" ve "Sığır sidiği" kenar suları arasına serpiştirilir.

SOMAT

Üzerinde, leğen içinde hamur yoğrulur. Sağta pişirilen ekmekler arasına konarak kuruması önlenir; kurumuş ekmekler elle sulanıp arasına konarak yumuşaması sağlanır ve nihayet yemekler üzerinde yenilir. Türklerin misafiri sevmeleri ve en leziz yemekleri ile sofrada dizmeleri geleneği dikkate alınırsa sofraya için dokunan eşyada da aynı itinanın gösterilmesi normaldir.

Resimde görülen Somat'ın dört kenarını "parmak" adı verilen kenar suları çevreler. Ortada "farda" denilen tek bir yanış vardır. Hemen altında her hane sahibinin özel bir de damgası göze çarpar.

HEYBELER:

Çobanların içinde yiyecek taşınması, alış-veriş merkezlerinden karşılanan ihtiyaçların eve getirilmesi, yerleşim yerine uzak olan pınarlardan alınıp kaplara konulan suyun taşınması gibi pekçok fonksiyonu olan heybeler, diğer yöruklerde olduğu gibi Sarıkeçililer'de de vazgeçilmez bir dokuma türüdür.

Resimde "Seğmen" yanışı bir heybe görülüyor. Bu heybenin ortası yarıktır. Yarık kısmı eşek-at veya devenin semerinin kaşına takılır. Heybenin bir başka özelliği de hayvanın silkelmesiyle içindeki eşyaların dökülmemesi için kendinden kilitlenebilen bir tertibat konulmuştur.

Bir değişik yanışlı heybe türünde de kilimlerde gördüğümüz adına "armutlu" denilen bir ana yanış bastı kullanılmıştır.

SECCADE:

İslamiyetin kabulünden sonra Türk dokuma türleri arasına giren Seccadeler, tamamı Müslüman Sarıkeçililer'de de kullanılır. Seccadeler "farda" tekniğiyle dokunur. Yani iki yüzü de aynı görüntülüdür.

Genellikle "farda" ve "Saksağan" yanlışlarını kullanmak tercih edilmiştir. Resimde iki sıra halinde "saksağan" yanlış görülmüştür.

Bu resimde "morgulak" (Mor kulak) seccade görülmüştür. Üç sıra halinde koileri yanlara açılarak uzanan kısımlar "eğerkaşı" yanlışlarıdır. Kolların, diğer sütun kolları ile birleştiği kısımda gördüğümüz eşkenar dörtgen de "morkulak" olarak adlandırılmıştır.

KİLİMLER:

Diğer yörelerde nazaran Sarıkeçililer'de ev sergisi olarak kilim kullanma geleneği daha zayıftır. Yer döşemesinde keçe kullanıldığını belirttik. Buna rağmen sergi için veya eşya örtüsü için her aile birden fazla kilime sahiptir.

Resimde, eşya üzerine örtülmek için yapılmış bir kilim görülmüştür. Ana yanlışına "eşek dişi" denilmiştir.

Aynı türden bir başka kilim çeşidi "meneg çal". Asıl değerli kilimlerden birisi, "palan çul", bu kilimde görülen her ana yanlışlarından ayıran kısma "palan" deniliyor. Ortada "yıldız" uçlarında beyaz nokta halinde konulanları "cindik" yıldızın alt ve üst aralarında uzanan dört noktalı çıkıntı "armut" ve yine yıldızların ortasında gördüğümüz dikdörtgende "sandık" olarak adlandırılmıştır. Resimde bir kenarını gördüğümüz kilimin diğer üç kenarı da aynı kenar suları ile çerçevelenmiştir.

Kilimlerin hemen hepsinde "yıldız" ve "armut" mutlaka görülür.

NETİCE:

Sarıkeçililer'de diğer yörelerde olduğu gibi dokuma sanatı usta-çırak ilişkisi içinde gelişmektedir.

Bu durum yanlışları bir kalıp halinde hafızalara yerleştirmek suretiyle zamandan kazanmak için gereklidir. Bilinmeyen bir yanlış dokumalarında kullanmazlar. Davarın sağımı, kırkımı, döl alımı, çadırın sck:'.Jp kurulması, yiyecek hazırlama hatta davar otlatma gibi bütün günü meşgul geçen Sarıkeçili kadını bilmediği bir yanlış dokumasına yerleştirmek için zaman harcamıyor. Bu hal asırları bulan geçmiş ile yanlışları günümüze aslını bozmadan getirmiştir.